

ความยั่งยืน สู่การดำรงอยู่ชั่วนิรันดร์ ของวัฏจักรแห่งธรรมชาติ

Sustainability: Towards the Eternity of Natural Cycles

รองศาสตราจารย์ ดร.ศรัณย์ รัตนสิทธิ์

ความยั่งยืน:

สู่การดำรงอยู่ชั่วนิรันดร์ของวัฏจักรแห่งธรรมชาติ

Sustainability:

Towards the Eternity of Natural Cycles

รองศาสตราจารย์ ดร.ศรัณย์ รัตนสิทธิ์

ชื่อหนังสือ ความยั่งยืน: สู่การดำรงอยู่ชั่วนิรันดร์ของวัฏจักรแห่งธรรมชาติ
Sustainability: Towards the Eternity of Natural Cycles

โดย : รองศาสตราจารย์ ดร.ศรัณย์ รัตนสิทธิ์
ปีที่พิมพ์ : 2563
จำนวนหน้า : 475
ISBN : 978-616-572-496-8
พิมพ์จำนวน : 500 เล่ม
ราคา : 515.- บาท
จัดพิมพ์ และ : รองศาสตราจารย์ ดร.ศรัณย์ รัตนสิทธิ์
จัดจำหน่ายโดย : ดิศ รัตนสิทธิ์
ออกแบบปกโดย : ดิศ รัตนสิทธิ์
ภาพปก : <https://pixabay.com/illustrations/cosmos-land-planet-stars-1457362/>
พิมพ์ที่ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
เลขที่ 2 ถนนพระจันทร์ แขวงพระบรมมหาราชวัง
เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร 10200
โทรศัพท์ 0-2613-3810 , 0-2224-1350
โทรสาร 0-2224-1350

ข้อมูลทางบรรณานุกรมของหอสมุดแห่งชาติ

ศรัณย์ รัตนสิทธิ์.

ความยั่งยืน: สู่การดำรงอยู่ชั่วนิรันดร์ของวัฏจักรแห่งธรรมชาติ = Sustainability: towards the eternity of natural cycles.-- กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2563.
475 หน้า.

1. การพัฒนาแบบยั่งยืน I. ชื่อเรื่อง

338.927

ISBN 978-616-572-496-8

คุณงามความดีที่บังเกิดมีขึ้นจากหนังสือเล่มนี้จะมากหรือน้อยเพียงใดก็ดี

ผู้เขียนขออุทิศให้กับ

มารดา บิดา บุตรชายทั้งสอง และภรรยา ตลอดจนญาติสนิทมิตรสหาย เจ้ากรรมนายเวร
สรรพสัตว์ทั้งหลายที่ร่วมเวียนว่ายตายเกิดในวัฏสงสารที่ยั่งยืนนี้ด้วยเทอญ

คำนำ

หนังสือเรื่อง “ความยั่งยืน: สู่การดำรงอยู่ชั่วนิรันดร์ของวัฏจักรแห่งธรรมชาติ” เล่มนี้มีวัตถุประสงค์อันเป็นปฐมที่จะสร้างความตระหนักรู้แก่สังคมเกี่ยวกับเรื่องของความยั่งยืน และที่สำคัญยิ่งไปกว่านั้นคือการสร้างศรัทธาต่อความยั่งยืนแก่สาธารณชนเหล่านั้น ทั้งนี้ไม่ใช่เพียงเพื่อให้เราท่านทั้งหลายได้รับการขนานนามว่าเป็นผู้ทันยุคทันสมัยกับการเปลี่ยนแปลงของโลกที่ได้ก้าวเข้าสู่ยุคที่เรียกว่า “ยุคแห่งความยั่งยืน” นี้เท่านั้น แต่เพื่อต้องการมีส่วนร่วมไม่มากนักน้อยในการสร้างพลังความร่วมมือขับเคลื่อนสังคมโลกให้ก้าวไปสู่จุดหมายแห่งความยั่งยืนร่วมกันโดยเริ่มจากสังคมไทย

เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์อันเป็นปฐมดังกล่าวข้างต้น ผู้เขียนจึงมุ่งให้ความรู้เกี่ยวกับความยั่งยืนอย่างหลากหลายแก่สังคม เริ่มตั้งแต่ประสบการณ์ตรงของผู้เขียนที่เกี่ยวข้องกับความยั่งยืน นิยามความหมายของความยั่งยืน สาเหตุแห่งการที่ทำให้มนุษย์เราต้องแสวงหาความยั่งยืน หลักการแห่งความยั่งยืน การประยุกต์หลักการแห่งความยั่งยืนในบริบทของธุรกิจและการตลาด รวมทั้งเรื่องราวของความยั่งยืนในบริบทของประเทศไทย และด้วยความพยายามทางวิชาการที่ผู้เขียนได้ทุ่มเทลงไปนี้ทำให้ผู้เขียนได้พบข้อจำกัดที่สำคัญบางประการในองค์ความรู้ของความยั่งยืน อันนำไปสู่ความสับสนของสังคมเกี่ยวกับความหมายของความยั่งยืนจนทำให้เกิดวิกฤตศรัทธา และขาดพลังขับเคลื่อนการพัฒนาตามวิถีทางแห่งความยั่งยืน ผู้เขียนจึงได้พยายามมีส่วนร่วมในการเติมเต็มองค์ความรู้ขึ้น ซึ่งจะได้กล่าวในรายละเอียดในบทต่อไป

ผู้เขียนหวังเป็นอย่างยิ่งว่าหนังสือเรื่อง “ความยั่งยืน: สู่การดำรงอยู่ชั่วนิรันดร์ของวัฏจักรแห่งธรรมชาติ” เล่มนี้จะมีส่วนไม่มากนักน้อยในการช่วยสร้างศรัทธา ช่วยเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจหรืออย่างน้อยที่สุดช่วยจุดประกายความสนใจ หรืออยาก رؤอยากเห็นแก่สังคมไทยเกี่ยวกับเรื่องของความยั่งยืน เพื่อที่ว่าเราท่านทั้งหลายจะได้มีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนการพัฒนาอย่างยั่งยืนทั้งของประเทศไทยเราและของโลก ทั้งนี้ ไม่ใช่แค่เพื่อตัวเราเอง แต่ที่สำคัญกว่านั้นคือ เพื่ออนาคตของลูกหลานและโลกที่น่าอยู่ของพวกเราทุกคน พร้อมกันนี้ผู้เขียนขอโศกนิยามทั้งหลายที่อาจล่วงเกินต่อท่านผู้หนึ่งผู้ใดจะโดยตั้งใจหรือไม่ตั้งใจก็ดี และขออน้อมรับความผิดพลาดบกพร่องของหนังสือเล่มนี้ไว้แต่เพียงผู้เดียว

รองศาสตราจารย์ ดร.ศรัณย์ รัตนสิทธิ์

มีนาคม 2563

คำขอบคุณ

ผู้เขียนขอขอบพระคุณอย่างสูงต่อผู้ทรงคุณวุฒิที่เป็นผู้อ่านประเมินหนังสือเล่มนี้ และให้คำแนะนำอันเป็นประโยชน์ในการปรับปรุงเนื้อหาให้มีความครบถ้วนสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

พร้อมกันนี้ ผู้เขียนขอแสดงความรู้สึกซาบซึ้งใจอย่างยิ่งต่อความช่วยเหลือของ กัลยาณมิตรผู้หนึ่ง คือ ดร.เอกนันท์ มหเอกนันท์ ผู้ยอมเสียสละเวลาอ่านร่างต้นฉบับของหนังสือเล่มนี้ และเสนอคำวิพากษ์วิจารณ์อันเป็นประโยชน์ในการร่วมปรับปรุงเนื้อหาของหนังสือเล่มนี้ด้วยเช่นกัน

หากปราศจากความช่วยเหลือของท่านเหล่านี้แล้ว หนังสือเล่มนี้将无法สำเร็จสมบูรณ์ได้

สารบัญ

	หน้า
คำนำ	(1)
คำขอบคุณ	(3)
สารบัญ	(5)
สารบัญภาพ	(15)
สารบัญตาราง	(19)
บทนำ	(21)
บทสรุป	(27)
บทที่ 1 ประสบการณ์ตรงของผู้เขียนกับความยั่งยืน และ มุมมองพัฒนาการเศรษฐกิจไทย	1
ประสบการณ์ตรงของผู้เขียนกับความยั่งยืน	2
ความยั่งยืนจากประสบการณ์ตรง: ความสนใจที่ยั่งยืนของผู้เขียน	2
ความหมายของความยั่งยืนตามความเข้าใจของสังคมไทย	8
มุมมองพัฒนาการเศรษฐกิจของประเทศไทย: สารพัดความไม่ยั่งยืน	12
พัฒนาการเศรษฐกิจของประเทศไทย: มหัตถรรมย์ที่ไม่ยั่งยืน	12
พัฒนาการของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ	15
ของประเทศไทย: ในที่สุดก็มุ่งสู่ความยั่งยืน	
การส่งออกของประเทศไทย ท่ามกลางปัจจัยพื้นฐานภายใน	17
ประเทศที่อ่อนแอ และเศรษฐกิจโลกที่ผันผวน: ภาพสะท้อนทั่วโลก	
ขับเคลื่อนการพัฒนาที่ไม่ยั่งยืนของโลก	
พัฒนาทุนสามประการ: การส่งออกจึงจะนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน	21
ทุนสามประการ: แนวคิด ทฤษฎี และหลักฐานเชิงประจักษ์	24
ค่าเงินแข็งกว่าความเป็นจริง: กลเม็ดสร้างความมั่งคั่งให้เหล่า	30
ประเทศพัฒนาแล้ว	
การค้าเสรีกับการค้าที่เป็นธรรม	34
มหัตถรรมย์แห่งเอเชีย: ต้องเกิดจากการเมื่อนำเศรษฐกิจ	38
มหัตถรรมย์ของไทย: แท้จริงแล้วแค่ฟองสบู่	39
การออมและการลงทุน: ความเอาจริงเอาจังกับความเชื่อสัจ	41
หาได้หรือไม่ในประเทศไทย	
บทบาทภาครัฐของไทย: สร้างสรรค์อย่างเพียงพอ หรือยังติดหล่ม	49
ประชาธิปไตยในรูปแบบ	
ระบบการศึกษาของไทย: งานราชการ หรือทำธุรกิจ	53
สรุปบทที่ 1	60

	หน้า
บทที่ 2	นิยามความหมายของความยั่งยืน
	61
ลำดับเวลาแสดงพัฒนาการของแนวความคิดความยั่งยืน และวิกฤติ	62
ในระดับโลก ระหว่าง ปี ค.ศ. 1962 ถึง ค.ศ. 2012	
นิยามความหมายของความยั่งยืน: สัจธรรมที่สูญหายท่ามกลางการถือ	69
กำเนิดของศาสตร์แห่งความยั่งยืน (Sustainability Science)	
นิยามความหมายของการพัฒนาอย่างยั่งยืนของคณะกรรมการโลก	75
แห่งสหประชาชาติว่าด้วยสิ่งแวดล้อมและการพัฒนา	
การตีความนิยามความหมายของการพัฒนาอย่างยั่งยืนของคณะกรรมการ	80
โลกแห่งสหประชาชาติว่าด้วยสิ่งแวดล้อมและการพัฒนาของผู้เขียน	
นิยามความหมายของการพัฒนาอย่างยั่งยืนของสถาบันนานาชาติ	83
เพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน	
นิยามความหมายของการพัฒนาอย่างยั่งยืนของสถาบันนานาชาติ	85
ว่าด้วยสิ่งแวดล้อมและการพัฒนา	
นิยามความหมายของการพัฒนาอย่างยั่งยืนที่รวบรวมโดย เดสต้า เมบราทุ	88
นิยามความหมายของการพัฒนาอย่างยั่งยืนตลอด 20 ปี นับจากนิยามของ	90
Brundtland Report ที่รวบรวมโดย พอล จอห์นสันสัน และคนอื่นๆ	
นิยามความหมายของการพัฒนาอย่างยั่งยืนในมุมมองของ Thailand's	94
Sustainable Development Sourcebook (2017)	
นิยามความหมายของความยั่งยืนของผู้เขียน	97
ความยั่งยืนคือ ความเจริญ หรือ การพัฒนาที่แท้จริง:	102
เจริญทั้งทางจิตใจและทางวัตถุ	
วัฏจักรของคาร์บอน	105
สรุปบทที่ 2	108
บทที่ 3	สาเหตุแห่งการแสวงหาความยั่งยืน
	111
ความหายนะทางนิเวศน์ที่ช้าร่อย	115
ลำดับเวลาของมนุษยชาติ และพัฒนาการของระบบเศรษฐกิจ	117
วรรณกรรมสำคัญอันนำมาสู่การเรียกร้องหาความยั่งยืน	120
Silent Spring โดย ราเชล คาร์สัน (Rachel Carson)	121
สารเคมี: สิ่งประดิษฐ์ที่เป็นภัยคุกคามต่อสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ	122
มากที่สุด	
Silent Spring: รายการความเจ็บป่วยแบบองค์รวมของระบบ	124
นิเวศน์	
โศกนาฏกรรมซึ่งเป็นเสมือนสัญลักษณ์ที่ลืมไม่ลง: หายนะที่เกิดกับ	126
นกโรบิน (Robin) และนกอินทรีหัวขาว (Bald Eagle)	

	หน้า
ผลกระทบจากสารเคมีฆ่าแมลง: เดือดร้อนทุกสรรพสัตว์ และมนุษย์ทั่วโลก	127
The Limits to Growth โดย Club of Rome	128
ขีดจำกัดของโลก: 5 ปัจจัยหลักกีดกันความพยายามสร้างความมั่งคั่งที่ไร้ขอบเขต	128
วาระแห่งโลก: ต้องอาศัยการมองกว้างและมองไกลเท่านั้น	129
อันตรายของการขยายตัวอย่างทวีคูณ: ประชากรกับความมั่งคั่ง	131
ทวีคูณอย่างขาดสมดุล	
ขีดจำกัดจากการผลิตอาหาร: ประชากรโลก 15,000 ล้านคนคือ	137
วิกฤติแท้จริง	
ขีดจำกัดจากการใช้ทรัพยากรการผลิตอื่นๆ: น้ำ พลังงาน และแร่ธาตุ ต่างๆ	141
ขีดจำกัดจากการสร้างมลภาวะ: ซับซ้อนและอันตรายที่สุด	142
คุณภาพแห่งโลก: ทางออกจากวิกฤติจากการที่โลกถึงขีดจำกัด	142
Stern Review / The Economics of Climate Change นำเสนอต่อ	143
รัฐบาลประเทศอังกฤษ โดย นิโคลัส สเติร์น (Nicholas Stern)	
เตือนชาวโลก: เรากำลังเผชิญหน้ากับวิกฤติการเปลี่ยนแปลงสภาพ	144
อากาศแล้ว	
ควบคุมการปล่อยก๊าซเรือนกระจกทันที: หรือจะรอตามแก้ปัญหา	145
ที่จะมีต้นทุนสูงกว่าถึง 20 เท่าตัว ซึ่งอาจจะสายเกินไป	
ลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจกลงอย่างน้อยร้อยละ 25 ให้ได้ภายในปี	147
ค.ศ. 2050: ยับยั้งไม่ให้อุณหภูมิโลกเพิ่มขึ้นอีกเกิน 5 องศาเซลเซียส	
สารพัดภัยพิบัติที่จะตามมา: อนาคตโลกที่ยากจนที่สุดกลับต้อง	148
รับกรรม	
ผลกระทบจะผันแปรแบบทวีคูณกับอุณหภูมิที่เพิ่มขึ้น: ยิ่งกว่า	149
เคราะห์ซ้ำกรรมซัด	
ธารน้ำแข็งบนยอดเขาสูงหุดหาย: ต้นสายวิกฤติภัยแล้งที่ยิ่งซ้ำเติม	150
ปริมาณผลผลิตการเกษตรโลก	
มหาสมุทรเป็นกรด: หายนะของระบบนิเวศน์ใต้สมุทร	152
ธารน้ำแข็งขั้วโลกหลอมละลาย: ที่มาวิกฤติระดับน้ำทะเลสูงขึ้นรุกรล้ำ	152
ถิ่นฐานชายฝั่ง	
บทสรุปวิกฤติโลกร้อน: เบียดเบียนทั้งมนุษย์ โดยเฉพาะพลโลกผู้	154
ยากไร้ และระบบนิเวศน์ตามธรรมชาติ	

	หน้า
รายงานการเปลี่ยนแปลงสภาพอากาศปี ค.ศ. 2014 โดย Intergovernmental Panel on Climate Change/IPCC (IPCC Report 2014/AR 5)	155
ผลกระทบจากภาวะโลกร้อนต่อสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ	158
ผลกระทบจากภาวะโลกร้อนต่อมนุษย์	158
แนวทางการลดทอนผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงสภาพ ภูมิอากาศของโลก	160
รายงานการเปลี่ยนแปลงสภาพอากาศฉบับปรับปรุงปี ค.ศ. 2017 โดย Intergovernmental Panel on Climate Change/IPCC	162
ประเด็นเรื่องระดับน้ำทะเล การหลอมละลายของแผ่นน้ำแข็งขั้วโลก (Ice Sheets) และ ผลกระทบต่อพลโลกที่ตั้งถิ่นฐานบริเวณชายฝั่ง ทะเล	163
ประเด็นเรื่องการหดตัวของทะเลน้ำแข็งอาร์คติก และอิทธิพล ต่อฤดูหนาวในอเมริกาเหนือ และ ยุโรป	164
ประเด็นเรื่องการหลอมละลายของธารน้ำแข็งบนยอดเขาสูง (Glaciers) การลดลงของปริมาณน้ำฝน และ ผลกระทบต่อ ปริมาณ น้ำจืด และความแห้งแล้ง	165
ประเด็นเรื่องการเปลี่ยนแปลงอุณหภูมิแบบสุดขั้ว การลดลงของ ปริมาณน้ำฝน และความรุนแรงของพายุเขตร้อน	166
ประเด็นเรื่องมหาสมุทรกำลังกลายสภาพเป็นกรด และผลกระทบ ต่อระบบนิเวศวิทยาทางทะเล	166
ประเด็นเรื่องการสูญเสียพื้นที่ซึ่งถูกปกคลุมด้วยน้ำแข็ง (Permafrost) และผลกระทบต่อระดับคาร์บอนในชั้นบรรยากาศ โลก	168
ประเด็นเรื่องความอ่อนไหวของอุณหภูมิของโลกต่อการเพิ่มขึ้นของ ก๊าซเรือนกระจก	170
ประเด็นเรื่องจุดวิกฤติของภาวะโลกร้อนที่จะก่อให้เกิดหายนะ หรือการเปลี่ยนแปลงต่อโลกที่ไม่อาจคืนสภาพเดิมได้อีก	171
ประเด็นเรื่องการยุติการไหลเวียนของกระแสน้ำอุ่นใน มหาสมุทรแอตแลนติก	171
ประเด็นเรื่องการสูญเสียพื้นที่ป่าฝนเขตร้อนอะเมซอน รวมทั้งป่าหิมะ (Snow Forest/Boreal Forest/Taiga Forest) ซึ่งเป็นป่าในเขตหนาว	172
สรุปบทที่ 3	173

	หน้า
บทที่ 4 หลักการแห่งความยั่งยืน	175
ความยั่งยืน: หลักการอันศักดิ์สิทธิ์ที่มีมาช้านาน ไม่ใช่แนวคิดใหม่	176
ในการพัฒนา	
หลักการพัฒนายั่งยืนตามวิถีทางแห่งพุทธศาสนาที่นำเสนอ	177
โดยท่าน ป.อ. ปยุตโต	
แนวคิดการพัฒนาของโลกในมุมมองของท่าน ป.อ. ปยุตโต:	178
พัฒนาการท่ามกลางสารพันปัญหา	
ปัญหาสิ่งแวดล้อม: หนักหนาสาหัสมากจนนำมาสู่วิถีแห่งความยั่งยืน	180
หลักอริยสัจสี่: การประยุกต์เพื่อเติมเต็มในการเสนอแนวทางแก้ปัญหา	181
โลก	
หลักปรัชญาตะวันออก: แก่ทางตันหลักคิดตะวันตก กำจัดตัณหา	183
เพื่อแสวงหาความยั่งยืน	
ระบบการพัฒนาแบบองค์รวม: ต้องเข้าถึงและเคารพธรรมชาติ	186
หลักการพัฒนาตามวิถีทางพุทธศาสนา: ความสมดุลของ	188
4 องค์ประกอบ	
การพัฒนาคนให้ปราศจากตัณหา: ยึดมั่นในหลักไตรสิกขา หรือ ศีล	193
สมาธิ ปัญญา	
การพัฒนาคนให้ปราศจากตัณหา: พึงพาหลักโยนิโสมนสิการ	195
สรุปหลักการพัฒนายั่งยืนตามวิถีแห่งพุทธศาสนา	200
หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง: แนวทางพระราชทานเพื่อความยั่งยืน	203
ของในหลวงรัชกาลที่ 9	
หลักการพื้นฐานของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง	206
เศรษฐกิจพอเพียง: เสาหลักในการพัฒนายั่งยืนตาม	209
รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2560	
ความหมายของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง	211
เป้าหมาย 4 ประการสู่ความยั่งยืน	213
หลักการ 3 ห่วง 2 เงื่อนไข 4 มิติ ของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง	214
ความสมดุลของทรัพยากร 4 ประการ หรือความสมดุลของ 4 มิติ	216
แห่งการพัฒนา	
เกษตรทฤษฎีใหม่: แนวพระราชดำริของในหลวงรัชกาลที่ 9 ในการ	219
ประยุกต์ใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง	
ขั้นตอนที่ 1 การสร้างความเข้มแข็งให้กับครัวเรือนเกษตรกร	220
ขั้นตอนที่ 2 การสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน	222

	หน้า
ขั้นตอนที่ 3 การสร้างความเชื่อมโยงกับระบบตลาด หรือเศรษฐกิจ ภายนอก	222
โครงการ กรณีศึกษา และผลการวิจัยเกี่ยวกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง และเกษตรทฤษฎีใหม่	222
เกร็ดความรู้เกี่ยวกับพระราชกรณียกิจในการพัฒนาประเทศของ ในหลวงรัชกาลที่ 9	223
โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ: จากความพอเพียงสู่ความ ยั่งยืน	224
กรณีศึกษา บุคคล ชุมชน องค์กรภาครัฐ และภาคเอกชนที่ได้รับ รางวัลจากการประกวดผลงานการพัฒนาตามปรัชญาเศรษฐกิจ พอเพียง และเกษตรทฤษฎีใหม่ระดับประเทศของสำนักงาน คณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจาก พระราชดำริ (กปร.) เมื่อปี พ.ศ. 2554	235
ผลงานการวิจัยปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง	249
ทฤษฎีสำนักคุณธรรมของ อัดัม สมิท (Adam Smith's The Theory of Moral Sentiments)	257
รอยเท้าทางนิเวศน์ (Ecological Footprint) ตามรายงาน Living Planet Report ของ World Wildlife Fund/WWF	264
เป้าหมาย 17 ประการแห่งการพัฒนาที่ยั่งยืนขององค์การ สหประชาชาติ	269
สรุปบทที่ 4	272
บทที่ 5 ความยั่งยืนในบริบทของธุรกิจ: การบริหารธุรกิจเพื่อความยั่งยืน และการตลาดเพื่อความยั่งยืน	275
การบริหารธุรกิจเพื่อความยั่งยืน	276
นิยามความหมายของการบริหารธุรกิจเพื่อความยั่งยืนของสถาบัน นานาชาติว่าด้วยการพัฒนาที่ยั่งยืน (International Institute for Sustainable Development/IISD)	276
นิยามความหมายของการบริหารธุรกิจเพื่อความยั่งยืนของสภาธุรกิจ แห่งโลกว่าด้วยการพัฒนาที่ยั่งยืน (World Business Council for Sustainable Development/WBCSD)	277
แนวคิดการจัดการอย่างมีคุณธรรมของ ปีเตอร์ เอฟ ดรักเกอร์ (Peter F. Drucker's Concept of Moral Management)	279

	หน้า
แนวคิดความรับผิดชอบต่อสังคมของธุรกิจของ ฟิลิป คอตเลอร์ และแนนซี ลี (Philip Kotler and Nancy Lee's Concept of Corporate Social Responsibility/CSR)	281
แนวคิดการบริหารธุรกิจที่เหนือกว่าการทำธุรกิจของ จอห์น บราวน์ (John Browne's Beyond Business Concept)	284
แนวคิดการจัดการธุรกิจ 10 ประการของ เทอร์รี่ เลฮี: เริ่มที่ความจริง จบที่ความไว้วางใจ (Terry Leahey's Concept of Management in 10 Words: Starting with Truth, Ending with Trust)	286
แนวคิดนิเวศน์ของธุรกิจ: นิยามความหมายของความยั่งยืนในเชิงธุรกิจของ พอล ฮอว์เคน (Ecology of Commerce Concept: Paul Hawken's Business Sustainability)	291
แนวคิดธุรกิจสีเขียวของ จิเซล เวย์เบรคซ์ (Giselle Weybrech's Green Business Concept)	293
นิยามความหมายของการบริหารธุรกิจเพื่อความยั่งยืนของผู้เขียน	295
การตลาดเพื่อความยั่งยืน	296
การตลาดอย่างยั่งยืน (Sustainable Marketing) คือการตลาดที่สนับสนุนการพัฒนาอย่างยั่งยืน	296
ความยั่งยืนไม่ใช่เรื่องใหม่ในบริบทของธุรกิจ และการตลาด: ทฤษฎีสำนักคุณธรรม (The Theory of Moral Sentiments) กับเศรษฐกิจการตลาดที่ยั่งยืน (Sustainable Market Economy) และ นิยามการตลาดอย่างกว้าง	298
นิยามความหมายของการตลาดอย่างยั่งยืน (Sustainable Marketing) การตลาดสีเขียว (Green Marketing) และการตลาดเพื่อสังคม (Societal Marketing)	302
ความยั่งยืนและการตลาดในมุมมองของ โดนัลด์ ฟูลเลอร์ (Donald Fuller's View on Sustainability and Marketing)	303
ความยั่งยืนและการตลาดในมุมมองของ แฟรงค์ มาร์ติน เบลซ์ และ เคน พีตี้ (Frank-Martin Belz and Ken Peattie's View on Sustainability and Marketing)	305
ความยั่งยืนและการตลาดในมุมมองของ บาร์รี อีเมอริ (Barry Emery's View on Sustainability and Marketing)	311
นิยามความหมายของการตลาดเพื่อความยั่งยืนของผู้เขียน	315

	หน้า
ความยั่งยืนของใครหรือของอะไร หรือเพียงแค่ความยั่งยืน	316
ของยอดขาย กำไร หรือของธุรกิจ	
หลักการบริหารธุรกิจเพื่อความยั่งยืน	319
หลักการความรับผิดชอบต่อสังคมของธุรกิจของ ฟิลิป คอตเลอร์	319
และ แนนซี ลี (Philip Kotler and Nancy Lee's Principles of Corporate Social Responsibility)	
หลักการบริหารธุรกิจที่เหนือกว่าการทำธุรกิจของ จอห์น บราวน์	320
(John Browne's Beyond Business Principles)	
หลักการนิเวศน์ของธุรกิจของ พอล ฮอว์เคน (Paul Hawken's Ecology of Commerce Principles)	320
หลักการบริหารธุรกิจเพื่อความยั่งยืน 10 ประการของข้อตกลง	320
ความร่วมมือธุรกิจระดับโลก (Global Compact's 10 Principles of Sustainable Business Administration)	
สรุปหลักการบริหารธุรกิจเพื่อความยั่งยืนที่เสนอโดยผู้เขียน	322
การคืนกำไรให้สังคม (Returning Profits to Society)	323
การตั้งปณิธานที่จะเอากำไรพอประมาณ (Optimizing Profits Resolution)	323
การสละโอกาสทางธุรกิจที่คุกคามต่อลูกค้า และสังคมส่วนรวม	325
(Sacrificing Business Opportunity Threatening Customers and Society)	
สรุปหลักการประเพณีปฏิบัติของผู้บริโภคเพื่อความยั่งยืน	327
ที่เสนอโดยผู้เขียน	
สรุปบทที่ 5	327
บทที่ 6 ความยั่งยืนในบริบทประเทศไทย: วิถีการเปลี่ยนแปลงสภาพอากาศ	329
ปัญหาสภาพแวดล้อม และพัฒนาการของการพัฒนาอย่างยั่งยืน	
ประเทศไทย กับวิถีการเปลี่ยนแปลงสภาพอากาศ และปัญหา	329
สภาพแวดล้อม: การศึกษาของ Thailand's Sustainable Development Sourcebook (2017)	
วิถีการเปลี่ยนแปลงสภาพอากาศ: สภาพทางกายภาพ	331
วิถีการเปลี่ยนแปลงสภาพอากาศ: เหตุปัจจัย	333
ปัญหาสภาพแวดล้อม และผลกระทบต่อดำรงชีวิตของชาวไทย	343
พัฒนาการของการพัฒนาอย่างยั่งยืนในประเทศไทย	354
บริบทภูมิหลังของประเทศไทยที่เกี่ยวข้องกับความยั่งยืน	354
ปัญหาอุปสรรคต่อแนวทางการพัฒนาอย่างยั่งยืนของประเทศไทย	356

	หน้า
เส้นทางพัฒนาของประเทศไทย: มหัตศจรรย์ที่ไม่ยั่งยืน	358
ชนวนเหตุสำคัญที่จุดประกายของกิจกรรมเพื่อความยั่งยืนใน ประเทศไทย	361
บทสรุปเส้นทางการพัฒนาของประเทศไทย: ในที่สุดก็ต้องพึ่งพระ บารมีของในหลวงรัชกาลที่ 9 เพื่อก้าวกลับสู่แนวทางความยั่งยืน	362
ตัวอย่างความสำเร็จในการพัฒนาอย่างยั่งยืนในประเทศไทย	363
สรุปบทที่ 6	368
เชิงอรรถ	371
บรรณานุกรม	409
ดรรชนี	429
ประวัติผู้เขียนโดยสังเขป	441

สารบัญภาพ

ภาพที่		หน้า
1.1	Classic Oxymorons	11
1.2	Conundrum	11
1.3	Laem Cha-Bang Deep Sea Port	18
1.4	ภาพเปรียบเทียบนโยบายค่าเงินดอลลาร์แข็ง (Strong Dollar Policy)	31
1.5	ภาพประกอบบทวิเคราะห์ที่แนะนำให้นักเก็งกำไรเข้าซื้อเงินดอลลาร์สหรัฐฯ	33
1.6	ภาพปกหนังสือ Fair Trade for All	36
1.7	ภาพล้อเลียนองค์การการค้าโลก (WTO)	36
1.8	ภาพข่าวย้อนรอย 20 ปี วิฤติต้มยำกุ้ง	39
1.9	ภาพข่าว วีระบุรุษเสื้อดำ “วิเชียร” ผู้ปิดทองหลังพระ และ ป้าทุบรถ ฟังอีกด้านป้าไวยคนจอตลอดขวางเหตุทำพ้อดับมาแล้ว	47
1.10	ภาพคำสอนของท่านพุทธทาสเกี่ยวกับความหมายของประชาธิปไตย	50
2.1	ภาพนาง Gro Harlem Brundtland และภาพปก Brundtland Report	75
2.2	ตราสัญลักษณ์ของสถาบันนานาชาติเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน (IISD)	84
2.3	ตราสัญลักษณ์ของสถาบันนานาชาติว่าด้วยสิ่งแวดล้อมและการพัฒนา (IIED)	87
2.4	ภาพปกของหนังสือ Thailand’s Sustainable Development Sourcebook (2017)	95
2.5	ภาพต้นไม้ใบหญ้าเปรียบเป็นตัวแทนสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติของโลก	101
2.6	ความยั่งยืนเป็นเสมือนสิ่งเหนี่ยวนำทิศทางการดำเนินชีวิตของมนุษย์	102
2.7	ภาพเปรียบเทียบความเจริญทั้งทางวัตถุและจิตใจ	103
2.8	วัฏจักรของคาร์บอน	106
3.1	วิกฤติโลกร้อนกำลังถูกเร่งการเผาผลาญโลกโดยกระบวนการโลกาภิวัตน์	117
3.2	ลำดับเวลาของมนุษยชาติ	118
3.3	พัฒนาการของระบบเศรษฐกิจ	120
3.4	ภาพ Rachel Carson และหนังสือ Silent Spring ที่มีชื่อเสียงของเธอ	122
3.5	ภาพหน้าปกหนังสือ The Limits to Growth	129
3.6	คำสอนของท่านดาไล ลามะ เรื่องการสร้างวิสัยทัศน์เชิงบวก	130
3.7	ภาพคำทำนายของโธมัส มัลธัส (Thomas Malthus)	131
3.8	ภาพพระราชาสทุขเสียดำทั้งยังฉวางหลวงเพื่อแลกกับกระดานหมากรุก และภาพสระบัวที่ถูกจัดการดูแลอย่างถูกวิธีไม่ให้เกิดปัญหา ทั้งสองเรื่องเพราะกฎแห่งการวิญญูณ	132

ภาพที่		หน้า
3.9	ภาพ Han Fei Tzu	133
3.10	ภาพประกอบสุภาษิตจากคัมภีร์ไบเบิล (Bible Luke 14:28)	137
3.11	ภาพ Nicholas Stern และหนังสือ The Economics of Climate Change/ Stern Review ที่มีชื่อเสียงของเขา	144
3.12	ภาพคำกล่าวของ Nicholas Stern ในการปลุกเร้าชาวโลกให้ตระหนักถึงวิกฤติการเปลี่ยนแปลงสภาพอากาศของโลก	145
3.13	ภาพการปล่อยก๊าซเรือนกระจกของโรงงานอุตสาหกรรม	147
3.14	ภาพเปรียบเทียบแสดงวิกฤติโลกร้อน	148
3.15	ภัยพิบัติทางธรรมชาติที่เป็นผลพวงของวิกฤติโลกร้อน	149
3.16	ความอดอยากหิวโหยและภาวะทุพโภชนาการที่เป็นผลพวงของวิกฤติการเปลี่ยนแปลงสภาพอากาศ	150
3.17	การหลอมละลายในเวลาเพียงราวๆ 30 ปี ของธารน้ำแข็งบนยอดเขาแอนดิส ในประเทศเปรู ที่ใช้เวลาก่อตัวราวๆ 1,600 ปี	151
3.18	วิกฤติมหาสมุทรเป็นกรดที่กำลังทำลายระบบนิเวศนิตะเทือก	152
3.19	การหลอมละลายของธารน้ำแข็งขั้วโลกทั้งในแอนตาร์กติกา และอาร์กติก	153
3.20	ระดับน้ำทะเลที่อาจเพิ่มสูงขึ้นรุกล้ำพื้นที่ของมหานครเซี่ยงไฮ้ในปี ค.ศ. 2050	153
3.21	รายงานการเปลี่ยนแปลงสภาพอากาศปี ค.ศ. 2014 โดย IPCC	156
3.22	รายงานการเปลี่ยนแปลงสภาพอากาศฉบับปรับปรุงปี ค.ศ. 2017 โดย IPCC	162
4.1	ภาพ คำสอน และหนังสือ “การพัฒนาที่ยั่งยืน” ของท่าน ป.อ. ปยุตโต	178
4.2	สองศาสดาแห่งสองลัทธิเพื่อแสวงหาความสุขที่แท้จริงของชีวิต	180
4.3	การประชุมสหประชาชาติว่าด้วยสิ่งแวดล้อมที่กรุงสต็อกโฮล์มเมื่อปี ค.ศ. 1972	181
4.4	คำสอนหลวงปู่ดูลย์ อตุโล เรื่องอริยสัจสี่	182
4.5	คำสอนเรื่องต้นหาของสมเด็จพระญาณสังวรฯ และ ท่านพุทธทาสภิกขุ	184
4.6	คัมภีร์ไบเบิล	185
4.7	ภาพเสียดสีความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ	186
4.8	กฎแห่งกรรม	187
4.9	หลักไตรสิกขา	193
4.10	หลักทางสายกลาง	195
4.11	หลักโยนิโสมนสิการ	197
4.12	ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของในหลวงรัชกาลที่ 9	205
4.13	ความขาดแคลนจอมปลอม (Virtually Unlimited Human Wants)	209
4.14	หลักการ 3 ห่วง 2 เงื่อนไข 4 มิติ ของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง	215
4.15	การจัดสรรพื้นที่ตามหลักทฤษฎีใหม่	220

ภาพที่		หน้า
4.16	อดัม สมิท (Adam Smith) และหนังสือ The Theory of Moral Sentiments	258
4.17	อามาร์ตยะ เซ็น (Amartaya Sen) และหนังสือ The Theory of Moral Sentiments ฉบับครบรอบ 250 ปี ที่เขาเขียนบทนำ	260
4.18	โจเซฟ เอ ชุมปีเตอร์ (Joseph A. Schumpeter) และหนังสือ Capitalism, Socialism, and Democracy ที่เขียนบทนำโดย ทอม บ็อตตอมมอร์ (Tom Bottomore)	263
4.19	วิลเลียม รีส์ และ แมตทีส แวกเคอร์นาเกล (William Rees and Mathis Wackernagel) และหนังสือ Ecological Footprint	265
4.20	หอคอยแห่งบาเบล (Tower of Babel)	266
4.21	บัญชีหลัก 5 บัญชีของรอยเท้าทางนิเวศน์ (Ecological Footprint)	267
4.22	เป้าหมาย 17 ประการแห่งการพัฒนาที่ยั่งยืนขององค์การสหประชาชาติ	272
5.1	ตราสัญลักษณ์ของ สภาธุรกิจแห่งโลกว่าด้วยการพัฒนาที่ยั่งยืน (WBCSD)	278
5.2	ปีเตอร์ เอฟ ดร็กเกอร์ (Peter F. Drucker) และหนังสือการจัดการ (Management) หนึ่งในหนังสือที่มีชื่อเสียงของเขา	280
5.3	หนังสือ ศิลปะแห่งการจัดการที่สาบสูญของดร็กเกอร์	281
5.4	ฟิลิป คอตเลอร์ (Philip Kotler) และหนังสือ การตลาด 4.0 (Marketing 4.0) หนึ่งในหนังสือที่มีชื่อเสียงของเขา	282
5.5	หนังสือ ความรับผิดชอบต่อสังคมของธุรกิจ	283
5.6	จอห์น บราวน์ (John Browne) และหนังสือ เกินกว่าธุรกิจ (Beyond Business) ของเขา	285
5.7	เทอร์รี่ เลฮี (Terry Leahey) และหนังสือบัญญัติ 10 ประการในการจัดการ (Management in 10 Words) ของเขา	287
5.8	พอล ฮอว์เคน (Paul Hawken) และหนังสือนิเวศน์ของธุรกิจ คำประกาศเรื่องความยั่งยืน (Ecology of Commerce: A Declaration of Sustainability) ที่มีชื่อเสียงของเขา	292
5.9	จิสเซล เวย์เบร็คซ์ (Giselle Weybrecht) และหนังสือ มหาบัณฑิตบริหารธุรกิจเพื่อความยั่งยืน (The Sustainable MBA) ของเธอ	295
5.10	เฮร์มันน์ วิทท์เต้ (Hermann Witte) และหนังสือเศรษฐกิจการตลาดที่ยั่งยืน (Sustainable Market Economy) ของเขา	299
5.11	ดอนัลด์ ฟูลเลอร์ (Donald Fuller) และ หนังสือ การตลาดที่ยั่งยืน (Sustainable Marketing) ของเขา	303
5.12	แฟรงค์ มาร์ติน เบลซ์ และ เคน พีตี้ (Frank-Martin Belz and Ken Peattie) และหนังสือการตลาดเพื่อความยั่งยืน (Sustainability Marketing) ของพวกเขา	305

ภาพที่		หน้า
5.13	แบร์รี อีเมอรี (Barry Emery) และหนังสือการตลาดที่ยั่งยืน (Sustainable Marketing) ของเขา	312
5.14	Global Compact's 10 Principles of Sustainable Business Administration	321
6.1	หนังสือ Thailand's Sustainable Development Sourcebook (2017)	330
6.2	วิกฤตคลื่นพายุซัดชายฝั่ง (Storm Surge) ที่ อ.ปากพนัง จ.นครศรีธรรมราช	332
6.3	ความเสื่อมโทรมของป่าไม้ ป่าชายเลน และป่าพรุ ของประเทศไทย	334
6.4	การปล่อยก๊าซเรือนกระจกจากโรงไฟฟ้าถ่านหินของ กฟผ. อ. แม่เมาะ จ.ลำปาง	336
6.5	ความเสื่อมโทรมของ กทม. ชุมชนแออัดคลองเตย และปัญหาขยะล้นเมือง	337
6.6	มลภาวะทางอากาศ และปัญหาน้ำเสียใน กทม.	341
6.7	ปัญหาขยะอุตสาหกรรม และขยะอิเล็กทรอนิกส์ในประเทศไทย	342
6.8	ปัญหาดินเสื่อมโทรมจากมลพิษตกค้างในประเทศไทย	344
6.9	วิกฤติความหลากหลายทางชีวภาพในภูมิภาคในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และประเทศไทย การสูญเสียครั้งใหญ่ กับภัยคุกคามต่อความมั่นคงทางอาหารโลก	351
6.10	นายอานันท์ ปันยารชุน อดีตนายกรัฐมนตรีแสดงความห่วงใยเรื่องคอร์รัปชัน ในประเทศไทย	358
6.11	แสดงภาพตัวอย่างความสำเร็จในการพัฒนาอย่างยั่งยืนในประเทศไทยที่ริเริ่มโดยภาครัฐและภาคเอกชน	366
6.12	แสดงภาพตัวอย่างความสำเร็จในการพัฒนาอย่างยั่งยืนในประเทศไทยที่ริเริ่มโดยภาคประชาชน	367

สารบัญตาราง

ตารางที่		หน้า
1.1	วงเงินงบประมาณ/รายจ่าย ประมาณการรายได้/รายรับ และดุลงบประมาณของประเทศไทย ระหว่างปี พ.ศ. 2551 – 2560	13
1.2	ร้อยละของมูลค่าการส่งออกต่อผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศ/จีดีพี ของประเทศไทย ระหว่างปี พ.ศ. 2551 – 2560	14
1.3	ร้อยละของมูลค่าการส่งออกต่อผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศ/จีดีพี ของประเทศไทย ระหว่างปี พ.ศ. 2541 – 2550	14
1.4	แสดงปริมาณการออม การลงทุน ช่องว่างการออมและการลงทุน และร้อยละของการออมต่อผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศ/จีดีพี ของประเทศไทย ระหว่างปี พ.ศ. 2551 – 2560	42
2.1	ลำดับเวลาแสดงพัฒนาการของแนวความคิดความยั่งยืน และวิกฤติ ในระดับโลก ระหว่าง ปี ค.ศ. 1962 ถึง ค.ศ. 2012	63
3.1	วรรณกรรมสำคัญอันนำมาสู่การเรียกร้องหาความยั่งยืน	114
3.2	จำนวนประชากรโลกตามระยะเวลาทวิคูณเดิม และระยะเวลาทวิคูณใหม่	135
3.3	จำนวนประชากรโลกและสหรัฐฯ ตามระยะเวลาทวิคูณใหม่และ ขนาดพื้นที่ที่ต้องใช้ผลิตอาหาร	138
4.1	เป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืน 17 ประการขององค์การสหประชาชาติ	269
5.1	หลักการบริหารธุรกิจเพื่อความยั่งยืน 10 ประการของข้อตกลงความร่วมมือ ระดับโลก	321
6.1	ธุรกิจไทยที่ได้รับการจัดอันดับเข้าอยู่ในอันดับดัชนีความยั่งยืนของ ดาวโจนส์ ประจำปี พ.ศ. 2560	365

บทนำ

เรื่องของความยั่งยืน (Sustainability) และ การพัฒนาอย่างยั่งยืน (Sustainable Development) กล่าวได้ว่าเป็นวาระระดับโลก เพราะองค์การสหประชาชาติ (United Nations) ได้ประกาศ “วาระแห่งการเปลี่ยนโฉมโลก เข้าสู่สภาพแห่งการพัฒนาที่ยั่งยืนภายในปี ค.ศ. 2030 หรือ พ.ศ. 2573” หรือ “วาระแห่งปี ค.ศ. 2030 ว่าด้วยการพลิกโฉมโลก ด้วยการพัฒนาอย่างยั่งยืน” (Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development)¹ ในการประชุมใหญ่เพื่อฉลองครบรอบ 70 ปี แห่งการก่อตั้งองค์กรแห่งนี้ ณ สำนักงานใหญ่ในมหานครนิวยอร์ก สหรัฐอเมริกา ระหว่างวันที่ 25 ถึง 27 พฤศจิกายน ค.ศ. 2015 โดยมีเป้าหมายหลักจำนวน 17 ประการ เรียกว่าเป้าหมายสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals/SDGs) อันถือได้ว่าเป็นการตัดสินใจครั้งประวัติศาสตร์ ทั้งนี้ เพื่อจัดความยากจนและสร้างสมดุลแห่งการพัฒนา นั่นคือความเจริญสมบูรณ์และเกื้อกูลกันที่เกิดขึ้นใน 3 องค์ประกอบ คือ เศรษฐกิจ/กำไร (Economic/Profit) ความเสมอภาคเท่าเทียมกัน/ผู้คน/สังคม (Equity/People/Society) และ สิ่งแวดล้อม/โลก (Environment/Planet) หรือเรียกว่า “สมดุลแห่งองค์ 3” (Balance of 3 Ps/3 Es) ยิ่งกว่านั้น นักวิชาการอย่าง เจฟฟรีย์ ซัคส์ (Jeffrey Sachs) ถึงกับได้ขนานนามให้กับโลกเราในยุคนี้ ว่าเป็น “ยุคแห่งการพัฒนาอย่างยั่งยืน” หรือ “The Age of Sustainable Development”² จนทำให้เขาสามารถสร้างชื่อเสียงในฐานะเป็นผู้นำความคิดของโลกเกี่ยวกับการพัฒนาอย่างยั่งยืนผู้หนึ่ง

เป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปว่ากระแสความตื่นตัวของความยั่งยืน และการพัฒนาอย่างยั่งยืนได้เริ่มขึ้นอย่างเป็นทางการเมื่อเมื่อปลายทศวรรษที่ 1980 หรือราวๆ 30 ปีที่แล้ว เมื่อ “คณะกรรมการโลกว่าด้วยสิ่งแวดล้อมและการพัฒนาของสหประชาชาติ” (UN World Commission on Environment and Development/UNCED) หรือที่มักเรียกกันสั้นๆ ว่า “WCED” หรือ “Brundtland Commission” ตามชื่อของประธานคณะกรรมการชุดนี้ คือ นางโกร ฮาเล็ม บรันด์ทแลนด์ (Gro Harlem Brundtland) ได้เปิดเผยรายงานเรื่อง “ชะตากรรมร่วมของชาวโลก” หรือ “Our Common Future”³ หรือที่มักจะถูกเรียกขานกันว่า “Brundtland Report” ซึ่งต่อไปในหนังสือเล่มนี้ ผู้เขียนจะเรียกตามนี้ด้วยเช่นเดียวกัน โดยในรายงานฉบับนี้ได้ปรากฏนิยามของการพัฒนาอย่างยั่งยืนเป็นครั้งแรก และเป็นนิยามที่เป็นที่ยอมรับและถูกอ้างอิงถึงกันมากที่สุด จนอาจกล่าวได้ว่า Brundtland Report เปรียบเสมือนเป็นคัมภีร์ไบเบิลแห่งการพัฒนาอย่างยั่งยืนก็ว่าได้ จนทำให้ต่อมาในศตวรรษที่ 21 องค์ความรู้นี้จึงได้พัฒนาจนกลายเป็นศาสตร์อีกแขนงหนึ่งที่เรียกว่า “ศาสตร์แห่งความยั่งยืน” หรือ “Sustainability Science” ที่มีลักษณะเป็นสหวิทยาการ หรือครอบคลุมหลายสาขาความรู้ทั้งทางด้านวิทยาศาสตร์ และสังคมศาสตร์

สำหรับประเทศไทยมีความตื่นตัวเรื่องความยั่งยืนอย่างสูงทั้งภาครัฐและภาคเอกชน โดยรัฐบาลได้บรรจุเป้าหมายของการพัฒนาอย่างยั่งยืนนี้เอาไว้ทั้งในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ฉบับปี พ.ศ. 2550 ในส่วนของแนวนโยบายด้านการบริหารราชการแผ่นดิน และด้านเศรษฐกิจ และ ฉบับปีพ.ศ. 2560⁴ ในส่วนของแนวนโยบายแห่งรัฐ และการปฏิรูปประเทศ และในร่างแผนยุทธศาสตร์ชาติระยะ 20 ปีในการพัฒนาชาติ⁵ ก็ได้กำหนดให้การพัฒนาเป็นไปตามเป้าหมาย

การพัฒนาอย่างยั่งยืนของสหประชาชาติ และตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง นอกจากนี้องค์กรภาคเอกชนชั้นนำต่างก็มีการขานรับนโยบายการพัฒนาอย่างยั่งยืนนี้กันอย่างกว้างขวาง โดยประกาศทิศทาง การดำเนินธุรกิจที่สอดคล้องกับแนวทางการพัฒนาดังกล่าวนี้นี้ พร้อมกับการทำรายงานประจำปีการพัฒนาอย่างยั่งยืนเพื่อเผยแพร่สู่สาธารณะ อย่างเช่นรายงานของกลุ่ม Siam Cement Group/SCG⁶ ยิ่งกว่านั้นตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทยยังได้มีการจัดทำแนวทางดำเนินธุรกิจที่สนับสนุนการพัฒนาอย่างยั่งยืนของบริษัทจดทะเบียน⁷ อีกด้วย เท่ากับเป็นการส่งเสริมให้องค์กรธุรกิจเอกชนได้มีส่วนร่วมในการพัฒนาอย่างยั่งยืนในวงกว้าง

ส่วนในสถาบันการศึกษาโดยเฉพาะในระดับอุดมศึกษาก็ก้าวได้มีความตื่นตัวเรื่องความยั่งยืนอย่างมากเช่นกัน ทั้งการศึกษาวิจัย และการเผยแพร่ความรู้ เกี่ยวกับความยั่งยืน หรือการประกาศตนเป็นสถาบันแห่งความยั่งยืน แม้กระทั่งตัวผู้เขียนเองก็ได้เคยมีประสบการณ์ตรง โดยเมื่อราวๆ ปี พ.ศ. 2550 ถึงปี พ.ศ. 2553 ผู้เขียนได้ทำหน้าที่ประธานของคณะกรรมการพัฒนาหลักสูตรบริหารธุรกิจมหาบัณฑิตเพื่อความยั่งยืน ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าเป็นหลักสูตรแรกๆ ของสถาบันอุดมศึกษาไทยที่ได้รับความร่วมมือจากหลายภาคส่วนทั้งราชการ เอกชน หรือแม้แต่ภาคประชาสังคม จนกระทั่งสามารถร่างเนื้อหาวิชาทั้งรายวิชาหลักเกี่ยวกับความยั่งยืน และรายวิชาแต่ละสาขาที่สอดแทรกเจือปนเนื้อหาเกี่ยวกับความยั่งยืนจำนวนรวมๆ แล้วนับ 100 รายวิชา⁸

อย่างไรก็ตามเป็นที่น่าแปลกใจว่าท่ามกลางกระแสความตื่นตัวอย่างสูงเกี่ยวกับเรื่องความยั่งยืน และการพัฒนาอย่างยั่งยืนนี้ ของสังคมทั้งในระดับโลก และในประเทศไทยกลับมีข้อจำกัดเกี่ยวกับแนวคิดที่สำคัญทั้งสองนี้ทั้งในระดับโลก และระดับประเทศไทย ซึ่งนับว่าเป็นอุปสรรคสำคัญในการสร้างความรู้ ความเข้าใจ และความศรัทธาให้แก่สาธารณชน

ในระดับโลกนั้น เป็นที่น่าแปลกใจว่ารายงานฉบับสำคัญอย่าง Brundtland Report ไม่ได้ให้นิยามของความยั่งยืนเอาไว้ อย่างน้อยก็โดยชัดเจน แม้ว่าจะได้กล่าวถึง และให้ความสำคัญกับความยั่งยืนอย่างยิ่งในฐานะที่เป็นเป้าหมายของการพัฒนาอย่างยั่งยืน โดย Brundtland Report ได้เพียงให้นิยามของการพัฒนาอย่างยั่งยืนไว้เท่านั้น ดังกล่าวแล้วข้างต้น การไม่กำหนดนิยามความยั่งยืนนี้ ได้ทำให้เกิดปัญหาทั้งในทางวิชาการ และทางปฏิบัติตามมาอย่างมากมายนับแต่นั้นจนกระทั่งปัจจุบันนี้ เพราะทั้งนักวิชาการและนักปฏิบัติที่ต้องการศึกษา หรือดำเนินกิจกรรมใดๆ เกี่ยวกับการพัฒนาอย่างยั่งยืน และความยั่งยืน ก็จะไปตีความความหมายของแนวคิดทั้งสองนี้กันเองตามบริบทที่เกี่ยวข้อง จนกล่าวกันว่าแนวความคิดหรือหลักการเรื่องความยั่งยืนนั้นนับได้ว่าเป็นประเด็นหนึ่งที่ยังมีความโต้แย้งถกเถียง และความสับสนอยู่มากในระดับสากล จนนักวิชาการคนหนึ่งเรียกแนวคิดการพัฒนาอย่างยั่งยืนว่า “Oxymoron”⁹ หรือเป็นแนวคิดที่มีความขัดแย้งกันอยู่ในตัวเอง ในขณะที่นักวิชาการอีกคนเรียกว่า “Conundrum”¹⁰ หรือเป็นเรื่องที่ยุ้งยากซับซ้อน ยากแก่การทำความเข้าใจ และถึงแม้การถือกำเนิดของศาสตร์แห่งความยั่งยืน จะนำมาซึ่งการให้นิยามของความยั่งยืนในมุมกว้าง แต่ก็ยังขาดความชัดเจนถึงความสัมพันธ์ของทุกสรรพสิ่ง โดยเฉพาะในมิติแห่งความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ

ด้วยกระแสความตื่นตัวเรื่องความยั่งยืนเป็นอย่างยิ่งนี้ จากการที่ผู้เขียนสืบค้นพบว่า มีหนังสือที่มีคำว่าความยั่งยืนอยู่ในชื่อเรื่องออกมามากมายประมาณ 4,000 เรื่อง ทั้งหนังสือทั่วไป และหนังสือแบบเรียน เฉพาะแบบเรียนมีจำนวนมากกว่า 800 เรื่อง ยิ่งกว่านั้น จากการสืบค้น

บทความในฐานข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ ที่ครอบคลุมหลากหลายสาขาความรู้ทั้งทางด้านสังคมศาสตร์ และวิทยาศาสตร์ พบว่ามีบทความที่มีคำว่าความยั่งยืนอยู่ในชื่อเรื่องเป็นจำนวนกว่า 13,000 บทความ อย่างไรก็ตามเมื่อทำการสืบค้นเฉพาะเจาะจงลงไปถึงเรื่องของนิยามความหมายของความยั่งยืนเป็นที่น่าสนใจประหลาดใจอย่างยิ่งว่าจำนวนบทความที่เกี่ยวข้องเหลืออยู่เพียงประมาณ 15 บทความเท่านั้น ยิ่งกว่านั้นเมื่อตรวจสอบดูเนื้อหาแล้วพบว่าบทความเหล่านี้ส่วนใหญ่ไม่ได้ให้นิยามความยั่งยืนในภาพรวม แต่จะกล่าวถึงความยั่งยืนในบริบทใดบริบทหนึ่ง หรือเป็นความพยายามให้นิยามของความยั่งยืนเฉพาะบริบท เช่น ธุรกิจ สิ่งแวดล้อม การเกษตร สถาปัตยกรรม วิศวกรรม การแพทย์ และสาธารณสุข

จนแม้กระทั่งในทศวรรษปัจจุบัน นักวิชาการบางคน ยังวิจารณ์ว่าความยั่งยืนยังไม่มีนิยามที่ชัดเจน¹¹ และการให้นิยามของความยั่งยืน ยังอยู่ในกระบวนการพัฒนาอยู่ หรือยังไม่หยุดพัฒนาการทั้งนี้สาเหตุหลักน่าจะมาจากการที่สังคมวิชาการอาศัยพึงพิงนิยามของ Brundtland Report เป็นเสาหลัก ในขณะที่รายงานสำคัญฉบับนี้กลับตกหล่นการให้นิยามความยั่งยืนไป จึงเกิดการตีความนิยามของความยั่งยืน หรือแม้กระทั่งการพัฒนาอย่างยั่งยืนเองอย่างหลากหลายจนเกิดความสับสนอลหม่านทั้งในเชิงวิชาการและเชิงปฏิบัติดังกล่าวแล้ว ดังนั้นการให้นิยามของความยั่งยืนโดยเฉพาะในภาพรวมหรือในมุมกว้างแล้วเสนอนิยามต่อสังคมโลกจึงเป็นสิ่งที่จำเป็นอย่างยิ่ง และถือเป็นภารกิจที่สำคัญยิ่งทางวิชาการ โดยผู้เขียนเป็นผู้หนึ่งที่ขออาสาเข้ามามีส่วนร่วมในความพยายามนำเสนอความยั่งยืนนี้ เพื่อหวังว่าสักวันหนึ่งในอนาคตอันใกล้ สังคมวิชาการโลกจะสามารถตกลงกับนิยามของแนวความคิดความยั่งยืน

สำหรับในประเทศไทยนั้น หนังสือหรือตำราซึ่งเป็นทรัพยากรสำคัญที่จะสร้างความรู้ ความเข้าใจ และความศรัทธาให้แก่สังคมยังเป็นสิ่งที่ขาดแคลนอยู่มาก ไม่ว่าจะเป็นหนังสือเกี่ยวกับการพัฒนาอย่างยั่งยืน หรือการดำเนินธุรกิจอย่างยั่งยืน อาจกล่าวได้ว่าแทบจะไม่มีเอกสารที่แต่งโดยนักวิชาการชาวไทย แม้จะมีปรากฏการณ์เกี่ยวกับเรื่องความยั่งยืนที่น่าสนใจประการหนึ่ง คือมีหนังสือชื่อเรื่องความยั่งยืนอย่างน้อยที่สุดสองเรื่องในประเทศไทย คือ หนังสือของสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตโต)¹² และหนังสือวารสารกึ่งวิชาการของสำนักพิมพ์सानแสงอรุณ¹³ อย่างไรก็ตามหนังสือทั้งสองเล่มก็ไม่ได้ให้นิยามความยั่งยืนเอาไว้ แต่ก็อ้างอิงตามนิยามการพัฒนาอย่างยั่งยืนของ Brundtland Report เช่นกัน นอกจากนี้แม้ว่าท่าน ป.อ. ปยุตโต จะได้เสนอแนวทางสู่ความยั่งยืนที่ผู้เขียนยอมรับนับถือว่าเป็นเพียงแนวทางเดียวที่จะนำไปสู่ความยั่งยืนได้อย่างแท้จริง เพราะเป็นแนวทางแห่งสัจธรรมของพุทธศาสนา รวมถึงศาสนาอื่นๆ แต่หนังสือของท่าน ป.อ. ปยุตโต ก็มีภาพลักษณ์เป็นหนังสือธรรมะที่อาจเผยแพร่อยู่ในวงจำกัด และอาจยากแก่การทำความเข้าใจของสังคมโดยส่วนใหญ่

และถึงแม้ว่าสังคมไทยจะอาจจะมีการตระหนักรู้สูงเกี่ยวกับเรื่องความยั่งยืน เพราะรัฐบาลปัจจุบันได้ประกาศวิสัยทัศน์ชาติว่า “มั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน” (ซึ่งผู้เขียนเห็นว่าควรจะปรับเป็น “มั่นคง มั่งคั่ง พอเพียง ยั่งยืน” จึงจะเหมาะสมกว่า เพราะได้มีการน้อมนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของในหลวงรัชกาลที่ 9 มาเป็นหลักชัยในการปฏิบัติ) และชูธงเป็นนโยบายหลักในการพัฒนาประเทศ แต่ก็น่าจะยังมีความสับสน หรือความเข้าใจผิดอยู่ไม่มากนักน้อย เช่นเดียวกับในระดับสังคมโลก ดังนั้นการผลิตหนังสือภาษาไทยเกี่ยวกับความยั่งยืนจึงเป็นสิ่งที่จำเป็นยิ่งหากเราต้องการทำให้เป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืนบรรลุผลในระดับประเทศของเรา ซึ่งจะช่วยเป็นพลังสนับสนุนการเปลี่ยนแปลงในระดับโลกอีกด้วย

ผู้เขียนใคร่ขอกล่าวว่าหนังสือ “ความยั่งยืน: สู่การดำรงอยู่ชั่วนิรันดร์ของวิถีชีวิตแห่งธรรมชาติ” เล่มนี้มีประโยชน์ไม่มากนักน้อยในการช่วยพัฒนาต่อยอดองค์ความรู้เรื่องความยั่งยืน และการพัฒนาอย่างยั่งยืนให้กับสังคมส่วนรวม พร้อมทั้งเสนอแนวทางให้ปัจเจกบุคคลได้ใช้ในการขัดเกลาจิตใจ ค้นหา และควบคุมความปรารถนาทะยานอยากของตน จนอาจสามารถสร้างศรัทธาอย่างแรงกล้าต่อความยั่งยืน เพื่อสามารถปฏิบัติหน้าที่ของตนไม่ว่าจะในฐานะผู้บริโภค ผู้บริหารธุรกิจ หรือผู้บริหารประเทศให้เป็นไปในแนวทางที่ส่งเสริมการพัฒนาอย่างยั่งยืน เพื่อมุ่งสู่เป้าหมายความยั่งยืนทั้งของสังคมระดับประเทศ และระดับโลกร่วมกัน โดยเฉพาะภาคธุรกิจที่มีบทบาทหลักในการจัดสรรทรัพยากรในระบบเศรษฐกิจโลกในปัจจุบัน โดยประโยชน์หลักๆ ของหนังสือเล่มนี้น้อยอย่างน้อย 5 ประการ คือ

ประการแรก การสร้างความรู้ความเข้าใจเรื่องความยั่งยืน และการพัฒนาอย่างยั่งยืนให้แก่สังคมส่วนรวม ด้วยการนำเสนอนิยามความหมายของความยั่งยืน ซึ่งเป็นสิ่งที่ถูกละเลยโดยองค์ความรู้กระแสหลักของการพัฒนาอย่างยั่งยืน โดยเฉพาะการบูรณาการมิติของจิตใจ และการเคารพต่อธรรมชาติเข้าไว้ในนิยาม ร่วมด้วยการนำเสนอนิยามการบริหารธุรกิจ และนิยามการตลาดเพื่อความยั่งยืน ที่ปรับปรุงขึ้นจากนิยามเดิม ตลอดจนหลักการบริหารธุรกิจเพื่อความยั่งยืน ซึ่งเป็นการประยุกต์ใช้แนวคิดความยั่งยืนในบริบทของกิจกรรมหลักทางเศรษฐกิจที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับการใช้ชีวิตประจำวันของมนุษย์ ทั้งการผลิต และการบริโภค อันเป็นต้นเหตุหลักของวิกฤติการณ์ต่างๆ ที่โลกกำลังเผชิญหน้าอยู่ในปัจจุบันนี้

ประการที่สอง คือการนำเสนอการประยุกต์หลักการทางพุทธศาสนาเพื่อความยั่งยืน โดยยึดถือตามแนวทางที่ท่าน ป.อ. ปยุตโต นำมาเผยแผ่ซึ่งผู้เขียนมีความเชื่อถือศรัทธาว่าเป็นแนวทางเดียวที่จะสามารถแก้ไขต้นตอของปัญหาทุกประการที่เกิดกับโลกนี้โดยนำมือของมนุษย์เราลงได้ ด้วยการนำเสนอในภาษาของผู้เขียนซึ่งผู้อ่านส่วนใหญ่อาจเข้าถึงได้ง่ายกว่า และโดยที่หนังสือเล่มนี้ไม่ได้มีภาพลักษณ์เป็นหนังสือธรรมะจึงน่าจะเข้าถึงผู้อ่านกลุ่มใหญ่ได้กว้างขวางกว่าอีกด้วย ผู้เขียนจึงขอปวารณาตัวเองเป็นลูกศิษย์ของท่าน ป.อ. ปยุตโต ที่ขออาสาช่วยท่านทำหน้าที่เผยแผ่ธรรมะของพระพุทธองค์เพื่อเป็นธรรมทานแก่พี่น้องร่วมชาติ อย่างสุดกำลังความสามารถแห่งสติปัญญาของผู้เขียนที่จะพึงทำความเข้าใจคำสอนของพระพุทธองค์ที่ท่านเมตตาแนะนำมาถ่ายทอด

ประการที่สาม คือการนำเสนอการประยุกต์ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อความยั่งยืน เนื่องจากเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวทางพัฒนาที่ได้รับการยอมรับสูงสุดอีกเรื่องหนึ่งในสังคมไทย เพราะเป็นแนวทางพระราชทานจากในหลวงรัชกาลที่ 9 โดยผู้เขียนได้เพิ่มเติมมุมมองใหม่ในการอธิบายความหมายของความพอเพียงที่มักจะถูกมองข้ามไป ด้วยการใช้แก่นธรรมตามคำสอนทางพุทธศาสนา นอกเหนือจากการนำเสนอหลักการพื้นฐาน 3 ห่วง 2 เงื่อนไข และเกษตรทฤษฎีใหม่ที่มีการกล่าวถึงกันเป็นปกติ นอกจากนี้ ผู้เขียนยังได้ถ่ายทอดพระราชกรณียกิจของในหลวงรัชกาลที่ 9 ในด้านการพัฒนาอย่างยั่งยืนตามวิถีทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอย่างหลากหลาย ที่แสดงถึงทั้งพระอัจฉริยภาพ และพระมหากรุณาธิคุณอันหาที่สุดมิได้ต่อปวงชนชาวไทยเรา ด้วยการนำเสนอโครงการพัฒนาต่างๆ ทั้งที่น่าจดจำไว้เป็นประวัติศาสตร์ และที่ช่วยอนุรักษ์พัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอันเป็นรากฐานแห่งชีวิตมนุษย์ รวมทั้งกรณีตัวอย่างของบุคคลและชุมชน ตลอดจน

วิสาหกิจที่ประสบความสำเร็จจากการดำเนินกิจกรรมตามรอยพระบาท ตลอดจนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของพระองค์

ประการที่สี่ คือการประยุกต์หลักการ “สำนึกแห่งคุณธรรม” (Moral Sentiments)¹⁴ เพื่อความยั่งยืน หรือที่ผู้เขียนขอเรียกอีกอย่างว่า “ระบบธรรมนิยม” (Moralism) เพื่อให้ผู้อ่านได้ตระหนักถึงความแตกต่างแทบจะเรียกได้ว่าอย่างสุดขั้วกับ “ระบบทุนนิยม” (Capitalism) ซึ่งผู้คนทั้งโลกมักจะเชื่อมโยงกับอดัม สมิท (Adam Smith) เช่นกัน โดยหลักการสำนึกแห่งคุณธรรมนี้ได้ถูกเสนอขึ้นโดย อดัม สมิท (Adam Smith) ตั้งแต่วัยเยาว์เพียง 36 ปี ในหนังสือชื่อ “The Theory of Moral Sentiments” ก่อนที่เขาจะเสนอผลงานที่โด่งดังเรื่อง “The Wealth of Nations” จนทำให้ได้รับการยกย่องว่าเป็นบิดาแห่งเศรษฐศาสตร์ ถึง 17 ปี และ “The Theory of Moral Sentiments” ยังเป็นหนังสือเล่มสุดท้ายที่ อดัม สมิท (Adam Smith) ปรับปรุงก่อนที่เขาจะเสียชีวิตในปี ค.ศ. 1790 อีกด้วย โดยเป็นการปรับปรุงถึงครั้งที่ 6 ซึ่งแสดงให้เห็นถึงจุดยืนด้านศีลธรรมที่มั่นคง หนักแน่น ไม่เคยสั่นคลอน เปลี่ยนแปลงของเขา แต่หลักการสำนึกแห่งคุณธรรมมักไม่เป็นที่รู้จัก หรือถูกมองข้ามไป ทั้งๆ ที่โดยแท้จริงแล้ว อดัม สมิท (Adam Smith) ให้ความสำคัญกับงานด้านจริยศาสตร์ (Moral Science) มากกว่างานด้านเศรษฐศาสตร์เสียด้วยซ้ำไป และไม่เคยเปลี่ยนจุดยืนเรื่องจริยศาสตร์เลยแม้แต่ในการเขียนหนังสือเรื่อง “The Wealth of Nations” โดยหนังสือ “The Theory of Moral Sentiments” นี้ได้ชี้ให้เห็นถึงความเชื่อมโยง สอดคล้อง หรือเกื้อกูลกันระหว่างผลประโยชน์ของธุรกิจและผลประโยชน์ของส่วนรวม เพื่อให้เกิดการปรับกระบวนทัศน์ในการดำเนินธุรกิจตามปกติ ไปตามหลักการแห่งความยั่งยืน ซึ่งเป็นประเด็นที่อาจถูกละเลยในหนังสือหรือตำราภาษาอังกฤษเกี่ยวกับการบริหารธุรกิจเพื่อความยั่งยืนที่มุ่งแต่เสนอแนวทางปฏิบัติโดยสมัครใจ ที่เป็นการริเริ่มกิจกรรมใหม่ๆ เพื่อความยั่งยืน มากกว่าการปรับพฤติกรรมการดำเนินธุรกิจหลักตามปกติ ดังนั้น แท้จริงแล้วหลักการสำนึกคุณธรรมนี้ก็สอดคล้องเป็นอย่างดีกับหลักการทางพุทธศาสนา และหลักการของศาสนาอื่นๆ

และประการสุดท้าย การเป็นแหล่งความรู้ สร้างความตระหนักรู้ ตื่นตัว และความปรารถนาสูงสุดของผู้เขียนคือการสร้างศรัทธาเรื่องความยั่งยืน และการพัฒนาอย่างยั่งยืนแก่สังคมไทย ในฐานะหนังสือภาษาไทยเพื่อสนับสนุนการพัฒนาอย่างยั่งยืน ที่จะช่วยขจัดอุปสรรคทางภาษาแก่ผู้อ่านชาวไทย และส่งเสริมการเข้าถึงเนื้อหาเกี่ยวกับความยั่งยืนด้วยตัวอย่างหลากหลายอันเป็นเรื่องที่เข้าถึงได้โดยง่าย และสามารถสัมผัสได้เพราะเป็นเรื่องใกล้ๆ ตัว

ผู้เขียนยังได้ชี้ให้เห็นอย่างชัดเจนถึงความแตกต่างระหว่างความยั่งยืนตามแนวทางการพัฒนาอย่างยั่งยืน กับความยั่งยืนในความตระหนักรู้โดยทั่วไปของสังคม หรือความยั่งยืนที่สาธารณชนมักกล่าวถึงกันอยู่ทุกเมื่อเชื่อวัน หรือแทบทุกโอกาส เพื่อแสดงถึงความทันยุคทันสมัย

สิ่งสำคัญอีกประการหนึ่งถึงแม้จะเป็นประการสุดท้ายที่ผู้เขียนต้องการทำความเข้าใจให้ชัดเจนตั้งแต่ ณ. จุดนี้ คือ วัฏจักรตามธรรมชาติทั้งหลายล้วนแต่เป็นพลวัตรเปลี่ยนแปลงไปตลอดเวลา และความยั่งยืนในที่นี้คือการที่ผู้เขียนต้องการเห็นความต่อเนื่องช่วงกาลของการเปลี่ยนแปลงนั้น มิใช่ต้องการต่อต้านการเปลี่ยนแปลงของสรรพสิ่งที่เป็นพลวัตรแต่อย่างใด หรือกล่าวอีกอย่างก็คือ ผู้เขียนปรารถนาจะเห็น “ความยั่งยืน ของความไม่ยั่งยืน” เพราะสัจธรรม คือ “ความไม่ยั่งยืนเท่านั้น ที่ยั่งยืน” หรือที่เราชาวพุทธอาจคุ้นเคยกว่ากับคำสอนที่ว่า “ความไม่เที่ยง คือ